

(12)

Vznik a počátky samostatného Československa (1918-1925)

Novodobé dějiny II

Novodobé dějiny II

- 1. Úsvit občanské společnosti : proměna státu a práva v habsburské monarchii od panování Marie Terezie do roku 1848
- 2. Formování moderního českého národa: teorie a koncepty
- 3. Formování moderního českého národa: etnokulturní identita 1780-1848
- 4. České země v revoluci 1848
- 5. České země v období neoabsolutismu
- 6. České země v době obnovení ústavnosti 1860-1865
- 7. České země době rakousko-uherského vyrovnání 1866-1873
- 8. České země v letech 1873-1890: od pasivní rezistence k „drobečkové politice“
- 9. České země v letech 1891-1904
- 10. České země v letech 1905-1914
- 11. České země a první světová válka 1914-1918
- 12. Vznik a počátky samostatného Československa (1918-1925)

Ustavení státu

- 28. 10. 1918 v Praze vešla ve známost Andrásyho nóta, interpretováno jako kapitulace Rakousko-Uherska
- vyhlášení samostatného čs. státu
- zástupci předsednictva NV předtím převzali Vojenský obilní ústav (F. Soukup, A. Švehla)
- zástupci NV na místodržitelství – převzetí moci
- do předsednictva NV kooptován první Slovák Vavro Šrobár – doplnil pěťici „Mužů 28. října“ = zvolené předsednictvo NV
 - A. Rašín, F. Soukup, A. Švehla, J. Stříbrný, V. Šrobár – všichni podepsáni pod základním zákonem
- podvečer 28. 10. se sešel NV (42 čl.)
- vydal 1. zákon čs. státu: recepční normu
- 30. 10. Deklarace slovenského národa schválená cca 200 zástupci slovenské politiky v Turčianskom Svätom Martině
 - 4.-14. 11 dočasná vláda pro Slovensko
- 13. 11. NV vyhlásil Zatímní ústavu:
 - jednokomorový parlament (Revoluční NS)
 - 6násobné rozšíření NV + kooptace Slováků
 - zrušeny ZS
 - prezident jen čestná práva
- 14. 11. 1. slavnostní schůze RNS
 - bez německých poslanců (ti až 1920)
 - vyhlášení republikánské formy státu
 - sesazení habsbursko-lotrinské dynastie
 - aklamací zvolen prezidentem TGM
 - byla ustavena vláda v čele s K. Kramářem

Kalin 28 51/1018

Odpor Němců Čech, Moravy a Slezska

- 29. 10. 1918 vyhlášena provincie Deutschböhmen
- 30. 10. Sudetenland
- 3. 11. Deutschsüdmähren
- 3. 11. Böhmerwaldgau
 - jako poslední hl. město provincie obsazena Opava 16.-17. 12. 1918
- *Těšínsko: 5. 11. dohoda o dočasném rozdělení správy*
- *18. 11. připojena Podkarpatská Rus*
- *10. 12. mimořádná přechodná opatření pro Slovensko*
 - *ministr s plnou mocí pro Slovensko V. Šrobár*
- mapa: zdroj internet

NĚMECKÉ RAKOUSKO
podle prozatímní ústavy
z 22. 11. 1918

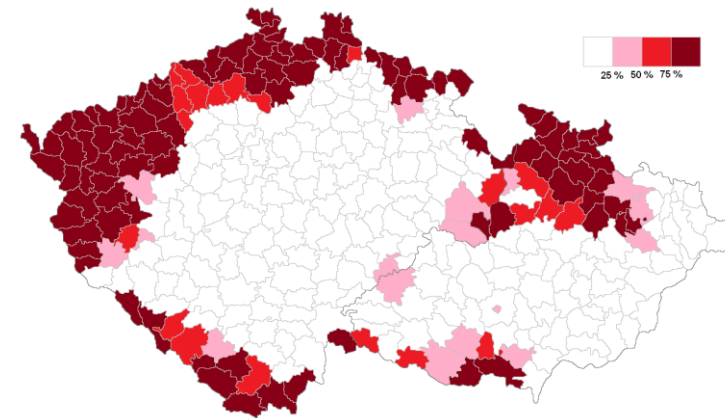
4. 3. 1919 v pohraničí generální stávka (v den, kdy se mělo poprvé sejít rakouské NS) – „Märzegefallene“

Boj o státní integritu

- 20. 1. 1919 začalo obsazování území **Slovenska** (přiřčeného ČSR nótou dohody 24. 12. 1918 o stanovení demarkační čáry)
 - 27.-29. 4. 1919 čs. vojsko obsadilo, na některých místech i překročilo demarkační linii dle nové nóty Dohody z 20. 3. mezi Slovenskem a Maďarskem
 - 20. 5. 1919 Maďarsko odpovědělo útokem
 - 16. 6. pod ochranou maďarské Rudé armády v Prešově vyhlášena Slovenská republika rad
 - 13. 6. 1919 stanovila pařížská mírová konf. definitivní hranici mezi ČSR a Maďarskem – odchod maď. vojsk do 4. 7.
 - 7. 7. se SRR zhroutil
- 4. 5. 1919 zahynul MRŠ
- 8. 5. 1919 potvrzeno na poradě rusínských NR spojení **Podkarpatské Rusi** s ČSR
 - odesláno na mírovou konferenci do Paříže (Dohoda svěřila PR prozatímně do správy ČSR 15. 12. 1919)
- 28. 6. 1919 podepsána **Versailleská mírová smlouva mezi Dohodou a Německem** – v platnosti od 1. 1. 1920 (ratifikace Německem)
 - Něm. mělo odstoupit ČSR Hlučínsko
- 10. 9. 1919 podepsána mírová smlouva v **Saint-Germain-en-Leye mezi Dohodou a Rakouskem**
 - Korekce hranic na Vitorazsku a Valticku
 - součástí i tzv. malá minoritní sml. o PR – územím ČSR
 - ČSR ratif. 10. 11. 1919
- 4. 6. 1920 na zámku Velký Trianon podepsána mírová smlouva mezi Dohodou a Maďarským (**trianonská**)
- od 23. 1. 1919 7denní válka o **Těšínsko**
 - mocnosti 2. 2. ustanovily demarkační čáru
 - plánovaný plebiscit neproběhl (Polsko ve válečném stavu se SSSR)
 - spojenecká Nevyšší rada 28. 7. rozhodla o rozdělení Těšínska
- 14. 8. 1920 položen základ pro **Malou dohodu** (dobudov. 7. 6. 1921)
 - 27. 3. 1921 první ze dvou pokusů o monarchistický převrat Karla I. Habsburského v Maďarsku, 23. 10. 1921 (2.)

Československo podle sčítání lidu, domů a bytů 1921

- 13,37 mil. obyvatel
- národnosti
 - československá 8,76 mil.
 - německá 3,12 mil.
 - maď. 745 tis.
 - ruská a příbuzné (hl. Rusíni) 460 tis.
 - židovská 180 tis.
 - pol. 76 tis.

Podíl německého obyvatelstva v českých zemích 1921.

Autor: Fext – Vlastní dílo, Statistický lexikon obcí v Republice československé I. Země česká (Praha, 1934), Statistický lexikon obcí v Republice československé II. Země moravskoslezská (Praha, 1935), CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=24693989>

Transformace politické scény

- 15. 6. 1919 první volby v ČSR: do obecních zastupitelstev v českých zemích
 - 30 % soc. dem.
 - 21 % agr.
 - 16 % socialist.
 - 9 % lidovci
 - nár. dem.
 - poprvé volily i ženy
- 7. 7. 1919 Kramářova vláda podala demisi
- 8. 7. 1919 (do 25. 5. 1920) nová vláda rudozelené koalice, min. př. Vlastimil Tusar
 - zřídila ministerstvo „unifikací“
- 29. 2. 1920 přijalo RNS zákl. zákon ČSR (č. 121/1920 Sb.) – **Ústavní listinu Československé republiky**
- nahradila prozatímní ústavu z 13. 11. 1918
 - nově: dvoukomorový parlament (PS a senát)
 - PS: 300 čl.
 - Senát 150 čl.
 - volební právo přiznáno i ženám
- 1920 přijat župní zákon, župy vznikly jen na Slovensku (pak zrušeny), zůstaly země:
 - Č., M., Slez., Slov., PR
 - 1927 (od 1928) organizační zákon (reforma správy – Slezsko spojeno s Moravou)

Vnitropolitická situace 1920-1925

- Volby do PS 18. 4. 1920 (kromě PR, Hluč., Těš.)
 - soc. dem. 25,7%
 - agr. 13,6
 - něm. soc. dem. 11,1
 - social. 8,1
 - o týden později volby do senátu
 - 27. 5. 1920 na společné schůzi obou sněmoven zvolen prez. TGM
- 25. 5. 1920 jmen. (2.) vláda rz koalice v čele s Vl. Tusarem
 - činnost ukončila 15. 9. 1920 v důsledku rozkolu v soc. dem. (odštěpení komunistů a vznik KSČ)
 - jmen. úřednický kabinet Jana Černého
- 15. 9. 1921 jmenována vláda všenárodní koalice (E. Beneš), od 7. 10. 1922 vláda všenárodní koalice (A. Švehla), 9. 12. 1925-18. 3. 1926 II. vláda A. Švehly – úřednický kabinet Jan Černý II, volby a vznik panské koalice
- 1920 projednávání úpravy platů státních zaměstnanců dala vzniknout mimoparlamentnímu orgánu **Pětka** – funguje do 1925 (pák Šestka, Osma atd.)
 - soc. dem.
 - nár. dem.
 - lid.
 - agr.
 - soc.
- vedle toho vlivové uskupení **Hradu** = TGM a jeho poradci, přátelé (mj. Karel Čapek)
- 15. 11. 1925 parlamentní volby a nová politická konstelace (panská koalice)
 - vstup Němců do vlády (politický aktivismus)

Prvorepublikové politické stranictví 20. let

- **Československá sociálně-demokratická strana dělnická**
 - přejmen. z Československé na sjezdu v XII 1918
 - odštěpení levice, vznik KSČ
- **Československá strana socialistická**
 - vznikla roku 1897 jako Strana národních dělníků, následující rok přejmenována na Českou stranu národně sociální
 - jaro 1918 vznik České strany socialistické
 - nový název po vzniku ČSR
 - od 1926 **Československá strana národně-socialistická**
 - předs. Václav Klobuč, čl. i Jiří Stříbrný, od 1923 i E. Beneš
- **Československá národní demokracie**
 - vznik 1919 z: České státoprávní demokracie
 - ta se vytvořila 1918 sloučením mladočechů, Strany státoprávně pokrokové, Lidové strany pokrokové na Moravě a části Pokrokové strany (realistů)
 - př. Karel Kramář (+1937)
- **agrární strana**
 - 1919 Republikánská strana čs. venkova
 - 1922 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu
 - př. Antonín Švehla, čl. Milan Hodža, Rudolf Beran, Jan Malypetr, František Udržal
- **Československá strana lidová**
 - leden 1919 sloučením vícero katolických stran
 - př. Jan Šrámek
- **Čs. živnořensko-obchodnická strana řředostavovská**
 - Josef V. Najman, Rudolf Mlčoch
- **Komunistická strana Československa** – secese soc. dem. levice, sloučena z jednotlivých sekcí říjen/listopad 1921

Prvorepublikové politické stranictví 20. let

- **Slovenská lidová strana**
 - od 1925 Hlinkova SLS
 - zakl. a předseda Andrej Hlinka
- **Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der ČSR**
 - Josef Seliger (+1920), pak Ludwig Czech
- **Bund der Landwirte**
 - Franz Křepek, Franz Spina
- **Deutsche Christlich-soziale Volkspartei**
- Robert Mayr-Harting, Karl Hilgenreiner **Deutsche Nationalpartei**
 - Rudolf Lodgman von Auen
 - 1933 postavena mimo zákon
- **Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei**
 - 1933 postavena mimo zákon

Strany státotvorné – (pro)vládní

Strany státoborné

Hospodářská a sociální stabilizace a konsolidace

- poválečná hospodářská krize – poté cca 1924-1929 hospodářská konjunktura
- zpočátku systém vázaného hospodářství
- měnová odluka 25. 2. 1919
 - s měnovou reformou (připravena A. Rašínem)
 - z. o kolkování bankovek a soupisu jmění
 - z. o státní půjčce...
 - 25./26. 1919 vojsko obsadilo hranice
 - zastavena doprava zboží a osob, přerušen poštovní styk s cizinou
 - Kč zavedena v poměru 1:1
 - při kolkování vrácena majiteli jen polovina bankovek, druhá polovina zadržena jako nucená státní půjčka, úrokovaná 1 %
- 11. 12. 1919 z. o nostrifikaci akcií
 - + buď přeložení sídla společnosti nebo rozdělení
- deflační politika: tvůrce A. Rašín zabit atentátníkem Šoupalem (5. 1./18. 2. 1923)
 - 6. 3. 1923 schválen zákon na ochranu republiky
- 10. 12. RNS zrušilo šlechtické tituly
- 19. 12. 1918 vydán zákon o 8hodinové pracovní době (pro zaměstnance)
- (první) pozemková reforma
 - 9. 11. 1918 z. o obstavení VS
 - 16. 4. 1919 z. o pozemkové reformě (**záborový**): pro účely reformy zabrán pozemkový majetek nad 150 ha zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy – v záboru 28 % veškeré půdy CSR, z toho 58 % zemědělské, lesy vesměs zůstaly v majetku státu
 - k realizaci reformy 11. 6. 1919 vytvořen Státní pozemkový ústav
 - 30. 1. 1920 **přídělový zákon**
 - drobné příděly, 2296 zbytkových statků, část vrácena původním vlastníkům
 - nejvíce přídělů 1923-26, probíhaly až do konce 30. let
 - 8. 4. 1920 **náhradový zákon** – kompenzace velkostatkářům
- 19. 7. 1921 schválen gentský systém poskytování podpor v nezaměstnanosti odbory se státním příspěvkem (platný od 1925)

Zásah do pozemkové držby (největší pozemkoví vlastníci 1918 – nad 40 tisíc ha)

Čechy

- Schwarzenbergové 247 736 ha
- Černínové z Chudenic 61 430 ha
- Colloredo-Mansfeld 57 866 ha
- Habsbursko-lotrinský rod 57 832 ha (zabrán bez náhrady)
- Kinští z Vchynic a Tetova 51 391 ha
- Lobkowiczové 48 565 ha
- Waldsteinové 45 434 ha
- Thun-Hohensteinové a Thun-Waldsteinové 41 529 ha
- Fürstenbergové 40 981 ha

Morava

- Lichtenštejnové 135 706 ha

Slezsko

- Arcivévoda Bedřich 64 332 ha

Slovensko

- Pálfyové 105 000 ha
- Coburgové 83 000 ha
- Andrassyové 79 000 ha

Stát, církve a náboženství

- těsně porevoluční protikatolické nálady – 3. 11. 1918 (Franta Sauer)
- vznik Církve československé 8. 1. 1920 (od 1971 Čs. církev husitská)
 - Karel Farský
 - 1930: 779 tis. věřících
- 17. 12. 1918 zal. Českobratrská církev evangelická nav. na tradické luterské (augšpurské) i reformované (helvetské), Jednoty bratrské, husitského hnutí a utrakvismu
- v první (Kramářově) vládě katolické strany odbyty jedním postem ministra bez portfeje (Mořic Hruban)
- v rudozelených koalicích VI. Tusara pro ně nebylo místo, teprve ve vládě v 1. všennárodní koalici (E. Beneš I) dva rezortní ministři
 - min. spravedlnosti Josef Dolanský, min. železnic Jan Šrámek
- Ferdinand Peroutka (Budování státu III., 1932-38) o katolicismu po 1918:
 - „Jeho meč byl křehký a tupý, ale jeho štít těžko proniknutelný.“
- Vyznání obyvatelstva českých zemí podle sčítání 1921
 - 78,5 % řím.-katol.
 - 7,3 % čs.
 - 4,7 % evang.
 - 1,1 % izrael. (žid.)
 - 0,6 % ostatní
 - 7,8 % bez přísl./nezjištěno
- Marmaggiho aféra
 - 6. 7. 1925 oficiálně slaveny Husovy oslavy
 - diplomatická roztržka s papežským stolcem
 - papežský nuncius Marmaggi odvolán na protest z Prahy
 - konflikt ukončen tzv. modem vivendi 17. 12. 1927 (dojednáno hlavně E. Benešem)

Vznik a počátky samostatného Československa Literatura

ZÁKLADNÍ

- HÁJKOVÁ Dagmar – HORÁK Pavel: Republika československá 1918-1939. Praha 2018.
- KÁRNÍK Zdeněk: České země v éře první republiky I.-III. Praha 2000-2003.
- OLIVOVÁ Věra: Dějiny první republiky. Praha 2000.

DOPORUČENÁ

- HÁJKOVÁ Dagmar a kol. (edd.): Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu.
- KLIMEK Antonín: Boj o Hrad I.-II. Praha 1996.
- KLIMEK Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české XIII. (1918-1929), XIV (1929-1938). Praha – Litomyšl 2000, 2002.
- KUBŮ Eduard: Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha 2000.
- RYCHLÍK Jan – RYCHLÍKOVÁ Magdaléna: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Praha 2016.